

DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-52-5>

УДК 334.012.63/.64:355(477)

ВИКОРИСТАННЯ ГРАНТОВИХ ІНСТРУМЕНТІВ ДЕРЖАВНОЇ ПРОГРАМИ ПІДТРИМКИ ПІДПРИЄМНИЦТВА ЄРОБОТА ДЛЯ ПОСИЛЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ БІЗНЕСУ НА ПРИКЛАДІ ММСП: ПЕРСПЕКТИВИ І ТРУДНОЦІ

USE OF GRANT INSTRUMENTS OF THE STATE PROGRAM OF SUPPORT FOR EROBOT ENTREPRENEURSHIP FOR STRENGTHENING THE COMPETITIVENESS OF BUSINESS ON THE EXAMPLE OF MSME: PROSPECTS AND DIFFICULTIES

Кобеля-Звір Мар'яна Ярославівна

кандидат економічних наук, доцент,
Львівський торговельно-економічний університет
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5627-9408>

Kobelya-Zvir Maryana

Lviv University of Trade and Economics

У статті розглянуто основні можливості з підвищення конкурентоспроможності бізнесу, що виникають внаслідок залучення грантових інструментів державної програми підтримки підприємництва eРобота, яка розпочала свою дію в липні 2022 року. Окреслено основні переваги урядової грантової підтримки для відкриття власної справи та перспективи розвитку вже існуючого бізнесу. Розглянуто перспективи відкриття нового бізнесу на прикладах підприємців, які вже отримали грантове фінансування від державної програми eРобота на: придбання обладнання, меблів, закупівлю ліцензійного програмного забезпечення, свійських тварин та птиці, багаторічних насаджень, саджанців, посівного матеріалу, сировини, матеріалів, товарів та послуг, пов'язаних із реалізацією бізнес-плану, лізинг обладнання, послуги маркетингу та реклами, оренду нежитлового приміщення та обладнання. Продемонстровано історії успіху підприємств, які скористалися грантовою підтримкою урядової програми за напрямком «Власна справа» та «Новий рівень». Проаналізовано процес залучення грантових ресурсів представниками малого та середнього бізнесу України, визначено основні труднощі на шляху реалізації грантових проектів. Наголошено на основних причинах таких труднощів. Зокрема: неможливість розпочати вчасно заплановану проектну діяльність і, як наслідок, – підвищення цін на товари й послуги, а також необхідність здійснювати заміну контрагентів, виникнення непередбачуваних витрат під час реалізації грантового проекту та необхідність дофінансування з альтернативних джерел. Підсумовано, що історії грантоотримувачів демонструють підвищення конкурентоспроможності бізнесу в різних сферах: роздрібній та оптовій торгівлі, виробничій та переробній сфері, сфері послуг. Попри ряд труднощів, які виникають у процесі реалізації грантових проектів, підприємцям вдається суттєво покращувати свої бізнес-процеси, зберігати та створювати нові робочі місця, виходити на новий рівень прибутковості, що можна вважати одним із суб'єктивних індикаторів досягнення позитивного ефекту від процесу залучення державних грантів.

Ключові слова: гранти для бізнесу, грантова підтримка ММСП, грантові можливості для бізнесу, гранти для ММСП, державні гранти, урядові гранти, гранти Програми eРобота.

The article examines the main opportunities for increasing business competitiveness that arise as a result of the involvement of grant instruments of the state entrepreneurship support program eRobota, which began its operation in July 2022. The main advantages of government grant support for starting one's own business and prospects for the development of an existing business are outlined. The prospects of opening a new business were considered using the examples of entrepreneurs who have already received grant funding from the state program. Work on: purchase of equipment, furniture, purchase of licensed software, domestic animals and poultry, perennial plantings, seedlings, seed material, raw materials, materials, goods and services related to business plan implementation,

equipment leasing, marketing and advertising services, non-residential premises and equipment rental. The success stories of enterprises that benefited from the grant support of the government program in the direction of "Own business" and "New level" were demonstrated. The process of attracting grant resources by representatives of small and medium-sized businesses of Ukraine was analyzed, and the main difficulties in the way of implementation of grant projects were identified. The main reasons for such difficulties are emphasized. In particular: it is not possible to start the planned project activities on time and as a result – an increase in the prices of goods and services, as well as the need to replace counterparties, the occurrence of unforeseen costs during the implementation of the grant project and the need to finance them from alternative sources. It was concluded that the stories of the grant recipients demonstrate the increase in business competitiveness in various spheres: retail and wholesale trade, production and processing sphere, service sphere. Despite a number of difficulties that arise in the process of implementing grant projects, entrepreneurs manage to significantly improve their business processes, save and create new jobs, reach a new level of profitability, which can be considered one of the subjective indicators of achieving a positive effect from the process of attracting state grants.

Keywords: grants for business, grant support for MSMEs, grant opportunities for business, grants for MSMEs, state grants, government grants, eRobota program grants.

Постановка проблеми. З початком повномасштабного вторгнення Росії на територію України постраждали всі сфери нашого життя, зокрема бізнес опинився паралізованим та не спроможним виконувати свою основну соціально-економічну функцію в державі. А тому уряд України прийняв рішення застосувати максимум ресурсу та зусиль, щоб відновлювати постраждалі від війни підприємства, а також створювати нові та розвивати тих, хто залишився й продовжує працювати в надскладних умовах виживання. Таким «рятівним колом» від держави стала програма підтримки підприємництва «Робота» [3; 8; 10]. З липня 2022 року завдяки їй тисячі підприємців успішно розпочали власну справу або ж розвивають діючий бізнес на грантові кошти [3; 11]. Проте в процесі реалізації грантових проектів підприємці стикаються з рядом перешкод.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанням зміцнення конкурентоспроможності бізнесу в Україні присвятила свої дослідження зовсім незначна кількість науковців, зокрема це Лукашова Л. В., Мельник Т., Кравчук І. І., Кобеля З. І., Тодорюк С. І., Приліпко С. М. Зокрема, вчений Мельник Т. Ю. продемонстрував аналіз проблем і перспектив розвитку малого і середнього бізнесу в Україні, застосовуючи грантові інструменти [6]. Приліпко С. М. зробив висновок, що іноземні інвестиції, залучені від міжнародних проектів технічної допомоги, відіграють важливу роль у розвитку сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів [9].

Кравчук І. І. наголосив, що використання грантових консалтингових послуг локальними виробниками сільськогосподарської продукції дозволяє підвищувати ефективність реалізації управлінських рішень у процесі переходу на органічне виробництво, стимулює розви-

ток інтелектуального потенціалу управління, формує основу локального інноваційного розвитку сільського соціуму [5].

Вченими Кобеля З. І., Тодорюк С. І. наведено перелік урядових програм фінансової підтримки бізнесу та запропоновано додаткові ініціативи задля підсилення ефективності реалізації грантових можливостей для бізнесу [4].

Враховуючи інформацію у дослідженнях науковців, доцільно зауважити, що не наведено повний перелік грантових можливостей від держави, до кінця не вирішене питання перспектив грантових ресурсів для ММСП різних сфер та галузей, а також труднощів залучення та використання бізнесом грантових ресурсів в умовах війни.

Постановка завдання. Метою дослідження є розкрити переваги та труднощі в процесі залучення й використання грантових ресурсів Програми «Робота» представниками ММСП в Україні на прикладі підприємців, що вже отримали грантове фінансування та розвивають бізнес.

Виклад основного матеріалу дослідження. З липня 2022 року в Україні працює програма державної підтримки бізнесу «Робота», в межах якої представники мікро-, малого та середнього бізнесу можуть отримати безповоротні грантові ресурси на розвиток власної справи. Для фізичних осіб, які ще не сформалізували свою діяльність в організаційно-правову форму, є можливість отримати грант на відкриття бізнесу з нуля [10]. Загалом із початку дії програми можливістю отримати мікрогрант скористалися майже 6 тисяч українців із різних галузей бізнесу. 5 тисяч із них вже отримали безповоротні ресурси на загальну суму 1,2 млрд грн. Вони успішно реалізують свої бізнес-проекти, працюють, сплачують податки, створюють нові робочі

місяця. За рік дії Програми «Робота» отримувачі мікрогрантів створять понад 14 тисяч робочих місць. Переважна більшість грантоотримувачів запланували витратити кошти мікрогранту на придбання обладнання, необхідного для ведення бізнесу. 71 млн гривень податків та зборів сплатили отримувачі грантів за Програмою «Власна справа». Найпопулярнішими сферами, в яких працюватимуть переможці, є: оптова та роздрібна торгівля, ремонт автотранспортних засобів; тимчасове розміщення й організація харчування; переробна промисловість; охорона здоров'я та надання соціальної допомоги [2; 3; 7; 10].

Розглянемо декілька історій успіху.

Історія успіху 1. Серед отримувачів грантів – Гліб Антонов – власник пральні та аквахімчистки миттєвого формату Delicata, що знаходиться у м. Київ. Власник нового сервісу переконаний, що будь-який бізнес повинен вирішувати перш за все запит власника. Його запитом стала пральня самообслуговування. Сервіс запусився у травні 2022 року та здобув прихильність киян. Delicata працює у двох форматах: самообслуговування та традиційна хімчистка. Про грантову програму Гліб Антонов дізнався з соцмереж. Самостійно склав бізнес-план, подав заяву, пройшов співбесіду та отримав кошти. Їх він витратив на закупівлю необхідного обладнання [11].

Історія успіху 2. Деревообробне підприємство «ВестВуд» Вікторії Бобак, що знаходиться у м. Жидачів, отримало фінансування за Програмою «Власна справа» в розмірі 250 тис. гривень, за які було придбано багатofункціональний верстат для виготовлення дрібних дерев'яних виробів. За словами власниці це значно пришвидшило процес створення продукції. Також підприємці вдалось отримати ще один грант за Програмою «Робота» – на переробне підприємство у розмірі 670 тис. гривень. За результатами реалізації проектних заходів Вікторія створить близько 30 нових робочих місць. «ВестВуд» працює вже більше 10 років. Сьогодні серед його клієнтів великі компанії-трейдери: з Данії, Німеччини та інших країн Європи, а ринок збуту охоплює понад 15 країн по всьому світу від Індонезії до Ізраїлю [11].

Історія успіху 3. Бізнес сестер Похмурських – лікувальний центр у Львові, який допомагає цивільним та військовим. Клініка була заснована сестрами Похмурськими ще у 2008 році. Відтоді сімейний бізнес постійно вдосконалюється та покращується. На кошти, отримані від гранту за Програмою «Власна

справа», власниці придбали новий нейроміограф – апарат, який допомагає відстежувати стан м'язів та роботу периферичної нервової системи пацієнта. Залучення грантових коштів зміцнило бізнес грантоотримувача та дозволило вдосконалити процеси лікувальної справи, а саме: працювати з реабілітацією після поранень, контузій, невралгій [11].

Історія успіху 4. Підприємця зі Львова Олена Гусева відома не лише в Україні, але й на європейських тижнях моди. З початку повномасштабної війни Олена зрозуміла, що може бути корисною для держави. Так і розпочалося створення MILIGUS – бренда тактичного одягу для військових. Олена отримала грант за Програмою «Власна справа» та використала його на закупівлю спеціалізованого обладнання, що допомогло їй зробити тактичний одяг ще якіснішим та зручнішим. Підприємця активно допомагає військовим та створює нові робочі місця для українців [11].

Історія успіху 5. Інна Дилдіна – власниця мережі торговельних закладів, де мешканці можуть придбати великий асортимент товарів: від продовольчих та промислових до спеціалізованих. Інна має 15-річний досвід підприємницької діяльності у сфері роздрібно-ї торгівлі. Бізнес-план Інни Дилдіної отримав підтримку в урядовій програмі «Робота». На грантові кошти підприємця облаштувала магазин «Світ камуфляжу». Ці кошти Інна спрямувала на покращення зовнішнього та внутрішнього вигляду магазину, умов праці робітників, а також на оренду приміщення. Крім того, вона планує створити ще два нових робочих місця [11].

Історія успіху 6. ТОВ «Біскотті» отримало грант у розмірі понад 7 000 000 грн на розвиток переробного підприємства. Ці кошти грантоотримувач спрямував на посилення власних виробничих потужностей та введення в експлуатацію лінії для виробництва кексів, паски, панатоне, пандоро (різдвяний кекс) та інших хлібобулочних виробів. Запуск в Україні виробництва хлібобулочних виробів європейської якості за доступною ціною дозволить частково вирішувати проблему імпортозаміщення даних продуктів в Україну та можливість збільшити ринки збуту в інші країни. Придбання та запуск такої виробничої лінії коштом гранту надало можливість підприємству розширити асортимент продукції, що виготовляється, збільшити рівень прибутку підприємства шляхом зменшення енерго- та трудових затрат внаслідок використання енергоощадних технік та техноло-

гій, створити нові робочі місця, підвищити інвестиційну привабливість та ділову репутацію підприємства, популяризувати власну ТМ «BISCOTTI», створити ланцюг відновлюваної вартості виробництва, збільшити величину відрахувань до бюджету для відновлення економіки України [7; 11].

Історія успіху 7. ТОВ «ОЛІМПІУС КОНСАЛТ» є українським виробником готових страв та напівфабрикатів із м'яса та риби, борошняних виробів та десертів, таких як: напівфабрикати, комплексні обіди, готові страви в лотках, готові страви в скляній тарі. У 2023 році підприємство взяло участь у грантовій програмі для переробних підприємств «Новий рівень» і, як результат, залучило 8 000 000,00 гривень на придбання комплексу морозильного обладнання. Це надало можливість бізнесу розширити асортимент виробленої продукції, покращити термін зберігання продукції та її якість відповідно до вимог стандартів якості, збільшити рівень прибутку підприємства за рахунок зменшення енергозатрат внаслідок використання енергоощадних технік та технологій, створити нові робочі місця, підвищити інвестиційну привабливість та ділову репутацію підприємства, популяризувати власну ТМ «Кастрюлька», збільшити величину відрахувань до бюджету для відновлення економіки України [7; 11].

До переваг Програми «Робота», що заохочують українців брати участь у грантових конкурсах, належать: швидкість, зручність та консультаційна підтримка потенційних заявників. Час подачі заяви на отримання гранту становить близько 20 хвилин, якщо є вже завчасно розроблений бізнес-план. Сформувавши та подати заяву можна не виходячи з дому, увесь процес відбувається через єдиний державний веб-портал електронних послуг «Дія». Держава забезпечує навчання з питань підприємницької діяльності, а відповіді на усі питання, що турбують підприємця, можна знайти у «Дії», бізнес-центрах, регіональних центрах зайнятості та відділеннях Ощадбанку [2; 10]. Перевагами під час реалізації грантових проектів підприємці називають: можливість придбати дороге обладнання, меблі, необхідну сировину, профінансувати маркетингові заходи задля просування своєї послуги чи товарів на ринку, спрямувати кошти на оренду, відкрити бізнес за франшизою. Попри численні переваги Програми «Робота» для відкриття та розвитку власної справи підприємці відзначають ряд труднощів, які виникають під час реалізації гранто-

вих проектів. За результатами опитування, проведеного Центром розвитку «ЧАС ЗМІН» серед представників мікро-, малого та середнього бізнесу, з'ясовано, що після підписання грантових угод виникає ряд проблемних ситуацій, що пов'язані з необхідністю вносити корективи в бізнес-план, змінювати контрагентів та дофінансовувати проектні заходи. Розглянемо основні перепони в процесі реалізації грантових проектів, з якими стикнулися в межах програми державної підтримки бізнесу «Робота» (відповідно до опитування, проведеного Центром розвитку «ЧАС ЗМІН») [1]:

1. Неможливість розпочати вчасно заплановану проектну діяльність і, як наслідок, – підвищення цін на товари й послуги на ринку. Часто після підписання грантових угод підприємцям доводиться тривало перебувати в режимі «очікування», доки на їх рахунок в уповноваженому банку надійдуть грантові кошти. Негативним наслідком цього для грантоотримувачів є те, що нерідко за такий значний проміжок часу відбувається зміна вартості продуктів, товарів, робіт, послуг, ціна на які попередньо була зафіксована в бізнес-плані та зафіксована в грантовій угоді. У таких випадках підприємцям доводиться дофінансовувати з власних ресурсів різницю вартості, що не завжди є зручним методом, особливо для мікробізнесу. Дієвим способом подолання цієї можливої негативної ситуації для майбутніх грантоотримувачів є фіксація вартості в договорах із контрагентами. У такому випадку, скільки б не минуло часу між моментом домовленості з контрагентом і фактом оплати, вартість залишається незмінною, незважаючи на коливання курсу валют, ситуацію на ринку та політику ціноутворення контрагента.

2. Необхідність здійснювати заміну контрагентів. Такі випадки не поодинокі в умовах коливання курсу валют, підвищення цін на товари та послуги та виникнення дефіциту на певні групи товарів. Як відомо, заявник, формуючи бізнес-план, повинен продемонструвати попередні домовленості з контрагентами, зафіксовані в договорах. Проте на час реалізації проектних заходів у нестабільних умовах війни ситуація може суттєво змінюватися. Через неможливість співпрацювати із запланованими контрагентами у грантоотримувача виникає гостра потреба знаходити інших та проходити тривалий шлях узгодження з уповноваженим банком, що суттєво пригальмовує процес реалізації грантового проекту. Ефективним методом

подолання цього негативного фактора є спрощення процесу узгодження заміни контрагентів між грантоотримувачем і представниками уповноваженого банку. А це можливе лише за умови внесення відповідних змін до нормативно-правової бази, яка регулює процес реалізації проектів.

3. Виникнення непередбачуваних витрат під час реалізації грантового проекту та необхідність дофінансування з альтернативних джерел. Причиною виникнення непланованих витрат є той факт, що часто заявники, розробляючи бізнес-план, не враховують неочевидних, на перший погляд, але вкрай необхідних витрат для якісного завершення усіх проектних активностей. Наприклад: заявники можуть не врахувати в бюджеті кошти на доставлення та налаштування обладнання або ж навчання персоналу працювати на новопридбаному оснащенні. Важливим інструментом у подоланні цієї труднощі є просвітницька діяльність представників влади та банків щодо можливостей поєднувати грантові інструменти з кредитними, акцентуючи на програмі кредитування «5-7-9», адже в Програмі «Робота навіть наголошується, що в проектах можливе співфінансування, в тому числі кредитними ресурсами [8]. Також доречними будуть роз'яснювальні заходи щодо теми можливого дофінансування на грантові інструменти інших фондів та донорських програм.

Висновки з проведеного дослідження. Отже, в умовах воєнного стану державі необхідно підтримувати конкурентоспроможність мікро-, малого та середнього бізнесу. Адже представники ММСП створюють робочі місця, працевлаштовують працівників різного фаху, сплачують податки, наповнюють бюджети різних рівнів, зміцнюють економіку. У липні 2022 року уряд запустив програму підтримки підприємництва «Робота, в межах якої представники бізнесу, отримуючи грантові кошти, мають можливість суттєво розвивати власну справу. Кількість профінансованих державою підприємців зростає з кожним місяцем. Історії грантоотримувачів демонструють підвищення конкурентоспроможності бізнесу в різних сферах: роздрібній та гуртовій торгівлі, виробничій та переробній сфері, сфері послуг. Попри ряд труднощів, які виникають у процесі реалізації грантових проектів, підприємцям вдається суттєво покращувати свої бізнес-процеси, зберігати та створювати нові робочі місця, виходити на новий рівень прибутковості, що можна вважати одним із суб'єктивних індикаторів досягнення позитивного ефекту від процесу залучення державних грантів. Визначення об'єктивних кількісних показників, що можуть описати економічний ефект від Програми «Робота, та факторів, що позитивно на нього впливають, повинно стати основою для подальших наукових досліджень у цьому напрямі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Центр розвитку «ЧАС ЗМІН». URL: <http://www.chaszmin.com.ua>
2. Єдиний державний веб-портал електронних послуг «Дія». URL: <https://diia.gov.ua/>
3. Єробота: понад 84 млн грн мікрогрантів на старт або розвиток бізнесу отримають від держави чергові переможці програми. URL: <https://me.gov.ua/News/Detail?lang=uk-UA&id=7d330a87-f3b1-4b94-a042-2e2ef484e6f8&title=Robota-Ponad84-Mln>
4. Кобеля З. І., Тодорюк С. І. Перспективи розвитку підприємництва у сучасних умовах господарювання. URL: https://archer.chnu.edu.ua/xmlui/bitstream/handle/123456789/6880/A%2b7-8-2023_St12.pdf?sequence=1&isAllowed=y
5. Кравчук І. І., Кравчук І. А. Роль консалтингу у розвитку органічного виробництва в Україні. *Органічне виробництво і продовольча безпека* : зб. доп. учасн. VII Міжнар. наук.-практ. конф. Житомир : ЖНАЕУ, 2019. С. 209–212. URL: http://ir.polissiauniver.edu.ua/bitstream/123456789/9891/3/Organik_2019_209-212.pdf
6. Мельник Т. Ю. Державна підтримка та стимулювання розвитку бізнесу в Україні під час дії воєнного стану. *Економіка, управління та адміністрування*. 2022. № 2 (100). С. 3–11.
7. Наказ Міністерства економіки України від 24 квітня 2023 року No 2356. URL: <https://drive.google.com/file/d/1nzK1JltnxIzXKi3CUCukPREIsLu3aGgc/view?usp=sharing>
8. Постанова КМ України №738 від 21.06.2022 року «Деякі питання надання грантів бізнесу». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/738-2022-%D0%BF#Text>
9. Приліпко С. М. Залучення іноземних інвестицій у розвиток сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів. *Кооперативні читання: 2014* : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф., 27–29 берез. 2014 р. Житомир : ЖНАЕУ, 2014. С. 174–179. URL: http://ir.polissiauniver.edu.ua/bitstream/123456789/1323/1/Cooperative_2014_174-179.pdf

10. Програма єРобота. URL: <https://erobota.dii.gov.ua/#start>
11. Телеграм канал Програми єРобота. URL: <https://t.me/erobotanews>

REFERENCES:

1. Tsentr rozvytku «ChAS ZMIN» [«TIME OF CHANGE» development center]. Available at: <http://www.chaszmin.com.ua>
2. Yedynyj derzhavnyj veb-portal elektronnykh posluh «Dii» [The only state web portal of electronic services «Diya»]. Available at: <https://dii.gov.ua/>
3. Yerobota: ponad 84 mln hrn mikrohrantiv na start abo rozvytok biznesu otrymauiut' vid derzhavy chervohi pere-mozhtsi prohramy [Employment: more than UAH 84 million in micro-grants for starting or developing a business will be received from the state by the next winners of the program]. Available at: <https://me.gov.ua/News/Detail?lang=uk-UA&id=7d330a87-f3b1-4b94-a042-2e2ef484e6f8&title=Robota-Ponad84-Mln>
4. Kobelia, Z. I. & Todoriuk, S. I. Perspektyvy rozvytku pidpriemnytstva u suchasnykh umovakh hospodar-iuvannia [Prospects for the development of entrepreneurship in modern economic conditions]. Available at: https://archer.chnu.edu.ua/xmlui/bitstream/handle/123456789/6880/A%2b7-8-2023_St12.pdf?sequence=1&isAllowed=y
5. Kravchuk, I. I. & Kravchuk, I. A. (2019). Rol' konsal'tynhu u rozvytku orhanichnoho vyrobnytstva v Ukraini [The role of consulting in the development of organic trust in Ukraine], Proceedings from '19: VII Mizhnarodna naukovo-praktychna konferentsiia «Orhanichne vyrobnytstvo i prodovol'cha bezpeka» – VII international scientific and practical conference «Organic production and food safety» (pp. 209–212). Zhytomyr : ZhNAEU. Available at: http://ir.polissiauniver.edu.ua/bitstream/123456789/9891/3/Organik_2019_209-212.pdf [in Ukrainian]
6. Mel'nyk, T. Yu. (2022). Derzhavna pidtrymka ta stymulivannia rozvytku biznesu v Ukraini pid chas dii voien-noho stanu [State support and stimulation of business development in Ukraine during martial law]. *Ekonomika, upravlinnia ta administruvannia – Economy, management and administration*, 2 (100), 3–11. [in Ukrainian]
7. Nakaz Ministerstva ekonomiky Ukrainy vid 24 kvitnia 2023 roku No 2356 [Order of the Ministry of Economy of Ukraine dated April 24, 2023 No. 2356]. Available at: <https://drive.google.com/file/d/1nzK1JltnxIxZKi3CUCuk-PREIsLu3aGgc/view?usp=sharing>.
8. Postanova KM Ukrainy № 738 vid 21.06.2022 roku «Deiaki pytannia nadannia hrantiv biznesu» [Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine No. 738 of June 21, 2022 «Some issues of granting business grants»]. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/738-2022-%D0%BF#Text>
9. Prylipko, S. M. (2014). Zaluchennia inozemnykh investytsij u rozvytok sil's'kohospodars'kykh obsluhovui-uchykh kooperatyviv [Attracting foreign investments in the development of agricultural service cooperatives], Proceedings from '14: Vseukrains'ka naukovo-praktychna konferentsiia «Kooperatyvni chytannia: 2014» – All-Ukrain-ian scientific and practical conference Cooperative reading (27–29 berez. 2014 r.) (pp. 174–179). Zhytomyr : ZhNAEU. Available at: http://ir.polissiauniver.edu.ua/bitstream/123456789/1323/1/Cooperative_2014_174-179.pdf [in Ukrainian].
10. Prohrama ieRobota [The program is Work]. Available at: <https://erobota.dii.gov.ua/#start>
11. Telehram kanal Prohramy ieRobota [Telegram channel of the Program is Work]. Available at: <https://t.me/erobotanews>